

LES QUATRE GRANS CRÒNIQUES CATALANES

1. La historiografia

A totes les literatures nacionals el primer gènere que sorgeix en prosa és la **historiografia**, que és el text que estudia la història i les seves fonts. Per quina raó la historiografia és sempre el primer gènere en prosa? Perquè en tot grup humà hi ha una tendència natural a posar per escrit, per tal de conservar-los en la memòria col·lectiva, els fets més importants de la vida d'aquesta nació. La forma més simple de la historiografia és la **crònica**.

D'altra banda, a les societats primitives existien també unes manifestacions populars que explicaven les gestes més importants dels herois i dels reis, així com del mateix poble. Són les anomenades **cançons de gesta**, narracions poètiques (poesia èpica), que eren cantades pels joglars (joglars èpics), els quals anaven de poble en poble per difondre aquestes gestes o fets heroics, que esdevenien notícies i, a la vegada, distracció per al poble. Les cròniques històriques recullen també aquestes cançons de gesta, de manera que poesia i història es barregen i es confonen a l'hora d'explicar els orígens de cada societat. Per tant, les cròniques contenen **prosificacions** d'aquestes cançons de gesta, és a dir, que són una de les fonts per redactar els textos historiogràfics. En la literatura catalana no s'han conservat cançons de gesta (contràriament al que succeeix en altres literatures, com la castellana, amb el *Poema de Mio Cid*, o la francesa, amb la *Chanson de Roland*). Les úniques dades que coneixem de la seva existència ens han arribat precisament a partir de les prosificacions que s'han conservat en les cròniques.

1.1. Orígens de la historiografia catalana

La historiografia catalana va tenir el seus orígens en el monestir de Ripoll, dirigit per l'abat Oliba. El monestir de Ripoll va ser des de la seva fundació a finals del segle X i durant dos segles més, un centre europeu de cultura molt important on anaven a estudiar savis de tot Europa. El primer text historiogràfic

català es va escriure en llatí, en l'*scriptorium* de Ripoll: *Gesta comitum barchinonensium et regum aragoniae* (Gestes dels comtes de Barcelona i dels reis d'Aragó), que tracta dels fets històrics més importants des dels orígens de Catalunya fins al 1299. D'aquesta crònica hi ha una versió catalana feta a la segona meitat del segle XIII.

2. Característiques generals de les cròniques

- Les quatre grans cròniques catalanes tenen valor des del punt de vista **històric**, però també destaquen pel seu valor **literari**.
- Parteixen de prosificacions de cançons de gesta i es completen amb documents, records personals i textos preexistents.
- Els autors van viure directament els fets que narren o refonen textos que havien estat escrits a molt poca distància dels fets. Això dóna una sensació de realisme als fets narrats, ja que els cronistes han estat testimonis directes dels fets o es basen en fonts autoritzades per parlar-ne.
- Tenen una "funció notarial", és a dir, deixen constància dels fets històrics que narren perquè el públic tingui clar que allò que s'explica és real.
- L'eix central de les cròniques és sempre el rei, a partir del qual s'escriu la història.
- Tenen un to heroic i patriòtic, és a dir, es lloen els reis i cavallers catalans com els millors del món.
- Es caracteritzen pel seu providencialisme. La dinastia del Casal de Barcelona, els cavallers catalans i el poble català (entès en aquella època com a catalans, aragonesos i valencians) són els millors i més justos del món, afavorits i protegits per Déu.
- Tenen una funció propagandística important : els fets que narren sempre són favorables a la corona catalanoaragonesa, s'intenta sempre justificar les accions polítiques i/o guerreres dels reis. Per tant, les cròniques fan

apologia de la corona catalanoaragonesa i dels seus reis, ja que sempre els defensen i justifiquen.

3. Les quatre grans cròniques

En la historiografia catalana medieval trobem quatre cròniques:

- **Escrites al segle XIII:**

- *Crònica de Jaume I o Llibre dels feyts* (1274)
- *Crònica de Bernat Desclot o Llibre del rei en Pere* (1288)

- **Escrites al segle XIV**

- *Crònica de Ramon Muntaner* (1325)
- *Crònica de Pere el Cerimoniós* (1386)

3.1. *Llibre dels Feyts o Crònica de Jaume I*

La primera crònica que es va escriure va ser la de Jaume I: sembla que la va redactar entre el 1240 i el 1274, però la versió que s'ha conservat prové d'uns manuscrits del 1343 i del 1380. El mateix rei va redactar la *Crònica*, per això utilitza la primera persona (**Nós**, l'anomenat "plural majestàtic"). Però cal tenir en compte que quan diem que la *Crònica* va ser escrita pel mateix rei ens estem referint al fet que el rei la va dictar i que els seus escriptors la van redactar sota la direcció personal del monarca.

3.1.1. Contingut

La *Crònica* de Jaume I narra els fets més importants de la vida d'aquest rei des del seu naixement a Montpeller (1207) fins a la seva mort (1276), amb alguns antecedents de la vida d'Alfons I i de Pere el Catòlic, pare del rei. Conté prosificacions de cançons de gesta, barrejades amb vivències i records del mateix monarca. La *Crònica* es pot dividir en quatre parts:

1) Engendrament miraculós del rei, la batalla de Muret (1213), en què mor Pere el Catòlic, pare del rei, l'estada de Jaume I al castell de Montsó, presoner dels enemics francesos que van vèncer el seu pare, les lluites internes d'Aragó durant la minoria d'edat del rei i el casament amb Elionor, filla del rei de Castella, quan Jaume té 13 anys.

2) Les conquestes de Mallorca i de València.

3) Les desavinences amb Alfons, rei de Castella, les campanyes militars contra els sarraïns de València i la revolta de la noblesa aragonesa.

4) Noves campanyes a València, conquesta de Múrcia, guerres internes a Catalunya, desavinences amb els seus fills, sobretot amb el primogènit, el futur Pere II, i contactes amb el rei Alfons X de Castella, gendre del rei Jaume.

3.1.2. Característiques

- a) **Verisme:** la figura central de la crònica és el rei, la qual cosa la converteix en les confessions o memòries d'un home d'estat; això vol dir que els fets que narra són **verídics**, tot i que dissimula aquells en què la situació no era favorable als interessos de la corona catalanoaragonesa. Per exemple, parla contínuament de les seves conquestes a Mallorca i a València, perquè son fets gloriosos per a ell com a rei i per al seu poble, però no esmenta l'episodi del Tractat de Corbeil: acord signat a Corbeil (sud de França) el 1258 pels representants del rei de França, Lluís IX, i de Jaume I. En aquest tractat, el rei de França renuncia a tots els drets que pogués tenir sobre els comtats catalans. Jaume I renuncia els seus drets sobre una part del territori català (la Fenolleda i el Perapertusès) i sobre alguns comtats i vescomtats occitans, als quals tenia dret com a fill de Maria, senyora de Montpeller.

- b) **To heroic:** tot i que els fets que narra la *Crònica* són històrics, sovint estan narrats amb un to d'heroisme, propi de les epopeies grecoromanes o dels poemes èpics.
- c) **Intimitat:** en alguns passatges aquesta crònica destaca a l'hora de descriure les situacions íntimes de l'autor. El fet d'estar escrita en forma autobiogràfica permet que el rei expressi també les seves emocions (per exemple, la tendresa que li desperta una oreneta que ha fet niu a la seva tenda durant una campanya guerrera, l'angoixa i les preocupacions durant una nit d'insomni, la preocupació com a pare davant de les desavinences amb els fills...)
- d) **Llengua:** la llengua que s'utilitza en la crònica és molt viva i sovint reprodueix els usos col·loquials. Els diàlegs apareixen en estil directe i per donar major versemblança i credibilitat, l'autor fa servir paraules i frases pròpies de la llengua dels personatges que parlen, per exemple, en francès o en àrab.

3.2. *Llibre del rei en Pere o Crònica de Bernat Desclot*

Aquesta crònica va ser escrita entre 1283 i 1288. Del seu autor només sabem que era escrivà a la cort i que era originari d'un lloc anomenat "Clot", al Rosselló. Per tant, s'anomenaria "Bernat del o des Clot".

3.2.1. Contingut

L'autor, en redactar la crònica, es va proposar de narrar els fets i les conquestes de diversos regnats, des dels temps del comte Ramon Berenguer IV, en què es produí la unió del Comtat de Barcelona amb el regne d'Aragó, fins a Pere II el Gran, fill de Jaume I. Aquest últim protagonitza bona part de la crònica de Desclot. En els primers capítols, quan Desclot explica fets del passat, l'autor fa servir cançons de gesta prosificades i narracions llegendàries. Però quan se centra en la figura de Pere el Gran, és a dir, quan els fets són

contemporanis al cronista, la crònica és força rigorosa des del punt de vista històric i hi predominen els detalls.

1) La crònica comença amb el matrimoni de Ramon Berenguer IV i Peronella, filla del rei d'Aragó.

2) Parla de l'ascendència i de la descendència d'Alfons I.

3) Regnat de Pere el Catòlic, pare de Jaume I (els amors del rei, l'engendrament "mític" de Jaume I, la batalla d'Úbeda i la de Muret...)

4) Fets del regnat de Jaume I.

5) Regnat de Pere II el Gran, que és el nucli principal de l'obra. El rei serà el gran protagonista d'aquesta obra i els grans temes que es narren del seu regnat són: intervenció de la corona catalanoaragonesa a Itàlia (Sicília), fet que comportarà l'enfrontament del rei amb els francesos (també aspirants a la corona de Sicília) i amb el Papa; invasió de Catalunya dels francesos i com el rei venç els exèrcits francesos.

3.2.2. Característiques

a) Historicitat: la característica principal d'aquesta crònica és el seu valor històric, ja que és força objectiva i aporta molta informació per narrar els fets. Tot i que, com s'ha dit abans, quan narra fets anteriors al cronista utilitza cançons de gesta prosificades o textos més o menys llegendaris, quan se centra en els regnats de Jaume I i del seu fill Pere el Gran ja utilitza textos historiogràfics, així com records personals i textos oficials de l'arxiu de la Corona (Bernat Desclot treballava com escrivà a la Cancelleria reial, on es guardaven els textos oficials del regne).

b) Valor literari: Bernat Desclot es mostra com un hàbil literat a més de com un bon cronista. La seva obra és clara, presenta els personatges a partir de les seves paraules o dels fets que protagonitzen, caracteritza els personatges d'una manera molt humana.

- c) Llengua i estil:** en aquesta crònica trobem dues modalitats d'estil, un de culte quan l'autor fa reflexions o comentaris, seguint el model de català imposat per la Cancelleria, mentre que d'altra banda incorpora diàlegs directes, vius, col·loquials, quan fa parlar els personatges.

3.3. Crònica de Ramon Muntaner

És la més llarga de totes. Explica els fets que van des de l'engendrament i naixement de Jaume I fins a la coronació d'Alfons III el Benigne.

Ramon Muntaner va néixer a Perelada el 1265, fill d'una família benestant (el seu pare hi posseïa un hostel, com el mateix Muntaner remarca a la seva crònica quan parla de la seva trobada a Perelada amb el rei Jaume I, quan ell era un nen). Quan tenia 20 anys, després de l'incendi de la seva vila natal a mans dels almogàvers, la seva família va quedar arruïnada i va emigrar. Sembla ser que Muntaner es va incorporar a l'exèrcit de l'almirall Roger de Llúria i va participar a la conquesta de Menorca, així com també a l'expansió mediterrània de la Corona catalanoaragonesa fins arribar a l'Imperi Bizantí (va participar en el setge de Messina el 1301 i el 1302 va marxar sota les ordres de Roger de Flor cap a Constantinoble). També va intervenir en la pacificació de l'illa de Jerba (Tuníssia), de la qual va arribar a ser governador. El 1311 es va retirar de la vida militar i es va establir a la seva casa de Xirivella (Horta de València). El 1316 hi va començar la redacció de la seva crònica. Va morir a Eivissa l'any 1336, on havia estat cridat pel rei Jaume III de Mallorca perquè li fes de conseller.

Això explica que Muntaner pugui explicar la majoria dels fets que narra com a testimoni directe: garanteix que els fets que explica són reals, perquè ell mateix els va viure, a la vegada que els narra amb l'entusiasme i l'adhesió a la Corona catalanoaragonesa d'un soldat que ha lluitat pel seu rei i pel seu país.

3.3.1. Contingut

La crònica explica els fets de 5 regnats que ell va viure:

Jaume I, a qui conegué quan era un nen perquè el rei féu una parada a l'hostal del pare de Muntaner a Perelada.

Pere II el Gran, fill de Jaume I.

Alfons II el Franc.

Jaume II el Just.

Alfons III el Benigne.

3.3.2. Objectius de la crònica

Els objectius principals de la crònica són:

- deixar constància dels seus serveis a la Corona i dels seus mèrits com a soldat.
- lloar la grandesa de la Corona catalanoaragonesa i dels seus reis.
- ser un testimoni de l'expedició catalana a Orient dels almogàvers, en la qual Muntaner hi participà directament.

3.3.3. Característiques de la Crònica

- Amor i adhesió a la Corona catalanoaragonesa, als seus reis i a la nació catalana.
- Amor a la llengua catalana, que ell anomena "lo pus bell catalanesc del món".
- **Providencialisme**: el cronista interpreta que les victòries i les grans gestes que va aconseguir la dinastia del Casal de Barcelona són obra de la providència, és a dir, obra directa de Déu. Això vol dir que Déu afavoria i ajudava els catalans contra els seus enemics. Aquest providencialisme té una explicació que està molt lligada als esdeveniments polítics del moment: en la lluita pels territoris italians, la Corona d'Aragó s'havia enfrontat a la dinastia francesa, que rebia el suport del Papa. Per aconseguir derrotar els

catalans, el Papa va utilitzar l'arma més terrible del seu poder, l'**excomunió**. Això representava que el rei estava excomunicat, expulsat temporalment (o definitivament, depenent de la situació), de la comunitat cristiana. Per tant, no es podia celebrar missa en els territoris de la Corona, ni batejar els infants, ni administrar l'extremaunció als morts. Aquest era un càstig terrible en l'edat mitjana, quan el poder de l'Església i el paper de la religió eren primordials per a la societat. Els súbdits del rei d'Aragó es trobaven, doncs, en un dilema: la seva adhesió al rei o al Papa. Aleshores, Muntaner utilitza la seva crònica per animar i consolar el poble: si la el rei venç en les batalles, si la Corona d'Aragó estén el seu poder per la Mediterrània és voluntat de Déu, Déu està al costat dels catalans i contra els francesos i el Papa. Per tant, és el mateix Déu que desqualifica les decisions preses pel Papa contra el rei.

- **Estil:** aquesta és la crònica de més qualitat literària, tot i que Muntaner la va redactar no per ser llegida sinó per ser escrita, seguint els models de recitació dels poemes èpics dels joglars: "*Senyors, qui aquest llibre oirets...*", que és com Muntaner s'adreça als destinataris de la seva obra. Sovint, per mantenir l'atenció del públic, fa servir la fórmula "*què us diré?*". Per tant, busca constantment la complicitat del públic. Com que la crònica estava al servei d'una finalitat política, trobem nombroses exageracions: sempre uns quants catalans poden vèncer nombrosos enemics, les baixes sempre són més elevades entre el bàndol contrari que entre els catalans, el botí que aconsegueixen els catalans sempre és el més ric... Això no desmenteix la veracitat dels fets narrats, simplement, els exagera a favor dels interessos de la Corona catalanoaragonesa.
- Com s'ha dit abans, la crònica de Muntaner va ser creada per ser escoltada, per tant, el llenguatge és molt directe, Muntaner "conversa" amb els seus potencials oients.

3.4. Crònica de Pere el Cerimoniós

Com la de Jaume I, la crònica de Pere el Cerimoniós és autobiogràfica, tot i que no va ser escrita per la mà del rei, sinó pels seus escrivans.

Pere III el Cerimoniós va néixer el 1309 i va ser coronat el 1336. Va regnar fins a la seva mort, l'any 1387. El seu regnat comprèn el període en què la Corona d'Aragó es va expansionar per més territoris: va reintegrar Mallorca i Sicília a la Corona, va conquerir Sardenya, etc. Durant el seu regnat, Pere III va promoure un intens moviment cultural: va ordenar l'arxiu reial (és la gran època de la Cancelleria, d'on surt el model de català culte que faran servir els escriptors), va crear un cos de copistes i un altre de traductors, va introduir l'Humanisme a Catalunya. A diferència dels seus avantpassats, Pere III ja no és un rei medieval, ja no és un guerrer cavalleresc, que posa la justícia i l'honor per sobre de tot. Serà un rei que anuncia el Renaixement, un polític que posarà per davant les necessitats d'estat per justificar les seves decisions polítiques, fins i tot les més cruels. Pere III s'anuncia ja com un rei absolutista.

Pere III era un gran apassionat de la història, entesa com a model i lliçó per a prínceps, reis i nobles. Per això, la seva crònica es basarà estrictament en documents oficials quan tracta de fets passats que el rei no va viure personalment, i rebutja les llegendes o les prosificacions de cançons de gesta. Quan tracta dels fets del seu regnat, es basa en documents històrics estrictes i en records personals.

3.4.1. Objectius

Els objectius de la crònica de Pere el Cerimoniós són:

- afirmar la monarquia, donar-li prestigi davant de la burgesia i del poble, deixar ben clar que el poder es troba en mans del rei.
- deixar una obra que justifiqués la seva política, fins i tot la més cruel.

3.4.2. Contingut

La crònica comença amb un pròleg del mateix monarca. Després hi ha set llibres o seccions que comencen amb el naixement del rei i arriben fins l'any 1382. Els més importants són el tercer i el quart, que tracten de la reincorporació del regne de Mallorca, dels comtats de Rosselló i Cerdanya i de la guerra de la Unió contra la noblesa aragonesa rebel.

3.4.3. Estil

La font bàsica de Pere el Cerimoniós a l'hora de redactar la seva crònica són els documents de la Cancelleria, documents oficials redactats pels secretaris i escriptors. Això fa que l'estil de l'obra sigui culte, acurat, però també més eixut i mancat d'espontaneïtat. L'estil es fa més viu i directe amb les intervencions personals del rei, quan explica algun record personal, encara que no són tan abundosos com en la crònica de Jaume I.